

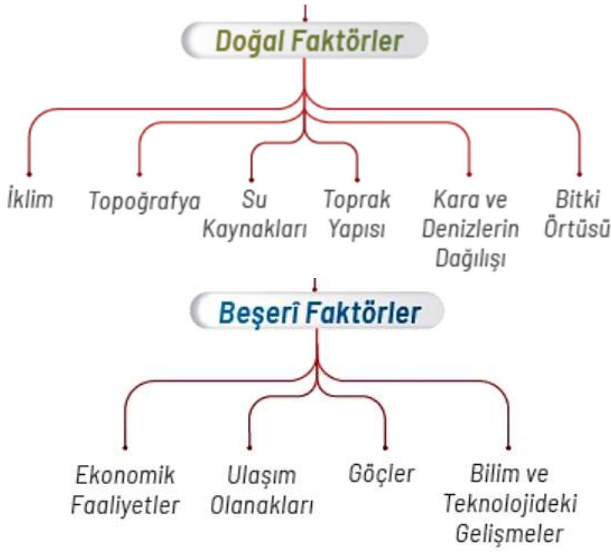
YERLEŞMELERİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

İlk yerleşmeler ılıman iklimde verimli tarım alanlarının çevresinde, akarsu boylarında kurulmuştur. Afrika'da Nil vadisi, Mezopotamya (Fırat Dicle arası), Çin'de Sarı Irmak ve Gökırmak çevresi, Hindistan'da İndus ve Ganj vadisi buna örnek olabilir. Tarihsel veriler ilk yerleşmelerin tarım devrimiyle beraber neolitik çağda (cilalı Taş devrinde) kurulduğunu söylemektedir.

YERLEŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Yerleşmeyi etkileyen faktörler doğal ve beşeri faktörler olarak 2'ye ayrılır.

Yerleşmeyi etkileyen en önemli faktör **iklimdir**. İnsanlar ılıman iklimde yaşamayı tercih ederler. Ekvatorial bölge çok sıcak olduğu için buradaki insanlar yerleşme için dağların yükseklerini; Norveç, Kanada gibi soğuk ülkedeki insanlar ülkenin güneyini tercih ederler. Dağlık ve engebeli yerler, kurak bölgeler, soğuk alanlar, yağmur ormanları yerleşmenin seyrek olduğu yerlerdir. Kuzey yarımkürede karalar geniş yer kapladığından dünya nüfusunun büyük kısmı kuzey yarımkürede yaşar.

Sanayi, ticaret, tarım gibi ekonomik faaliyetlerin yoğun olduğu yerlerde yerleşmeler de yoğundur. Özellikle sanayi devriminden sonra kırsaldan şehirlere büyük göçler yaşanmış böylece hem şehirlerin sayısı hem de şehrin nüfusu artmıştır.

YERLEŞME TİPLERİ

Halkın genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraştığı yerleşmelere kır yerleşmeleri denir. Buraların nüfusu azdır. Nüfusu 2.000 ila 10.000 arası olanına **kasaba**, nüfusu 2.000'in altında olanına ise **köy** adı verilir. İdari olarak köye bağlı, devamlı ya da geçici olarak kullanılan kır yerleşmelerine ise **köy altı yerleşmeleri** adı verilir. **Yayla, oba, kom, mezra** köy altı yerleşmelerinden bazılarıdır.

Sanayi devrimiyle birlikte köylerden kentlere göçler başlamış böylece hem şehir sayısı artmış hem de şehir nüfusu kalabalıklaşmıştır. İş imkânlarının artışına bağlı olarak hızla gelişen şehirler günümüzde çok büyük nüfus barındırır. Böylece Metropol denilen şehirler ortaya çıkmıştır.

BİLGİ NOTU

Mahalle: Köy yerleşmesinin sınırları içinde birden çok sürekli yerleşme varsa bunların her birine mahalle adı verilir. Mahalleler idari olarak köylere bağlıdır.

Mezra: İdari olarak bir köyün sınırları içinde ancak köyden uzakta birkaç ev ve tarım alanından oluşan köy altı yerleşmeleridir.

Yayla: Türkiye'de yaygın olan geçici köy altı yerleşmelerinden biri olan yayla; hayvancılık, tarım, turizm ve ticari faaliyetler için kullanılmaktadır.

Oba: Konargöçer aileler tarafından yaz mevsiminde oluşturulan ve asıl ekonomik faaliyetin hayvancılık olduğu geçici köy altı yerleşmeleridir.

Kom: Hayvancılık faaliyeti için köyden uzakta ev ve eklentilerinden oluşan geçici köy altı yerleşmeleridir.

Sanayi ticaret ve hizmet faaliyetlerinin geliştiği yoğun nüfuslu yerleşmelere **şehir** adı verilir. Bazı şehirler kıyıda bazıları ovada, bazıları akarsu boylarında kurulmuştur. Nüfusu 1 Milyondan fazla olan şehirlere **metropol** denir.

TÜRKİYE'DE YERLEŞMELER

Türkiye'de doğudan batıya ve iç kesimlerden kıyılara gidildikçe genel olarak yerleşmelerin yoğunluğu artar. Türkiye'de sıcaklık koşullarının elverişli olduğu ve yağış miktarının yeterli olduğu kıyı kesimlerinde yerleşmeler yoğundur. Su kaynaklarına yakın, ulaşımın geliştiği, tarım, madencilik, ticaret, turizm, sanayi gibi ekonomik faaliyetlerin geliştiği yerlerde yerleşmeler yoğundur.

Yer şekillerinin dağlık ve engebeli ve su kaynaklarının bol olduğu yerlerde evler birbirinden uzaktır. Bu tarz yerleşmelere **Dağınık Yerleşme** denir. Doğu karadeniz'de görülür. Yer şekillerinin sade ve su kaynaklarının kısıtlı olduğu iç bölgelerde ise evler birbirine çok yakındır. Bu tür yerleşmelere **Toplu Yerleşme** denir. İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da görülür.

TÜRKİYE'DE İLK YERLEŞMELER

Eski dönemlerden beri ülkemizde yerleşmeler vardır. Antalya Beldibi, İstanbul Yarımburgaz gibi yerler mağara yerleşmelerine örnektir. Tarih boyunca türlü nedenlerle yıkılan yerleşme bölgelerinde yıkıntıların üst üste birikmesiyle oluşan yayvan tepelere **Höyük** denir. Çorum Alacahöyük, Konya Çatalhöyük, Urfa Göbeklitepe bunlara örnektir.

ETKİNLİK

YERLEŞMELERİN FONKSİYONLARI

Bir şehri büyüten, geliştiren, sahip olduğu özelliklerin tamamı o şehrin fonksiyonudur. Şehirler sahip oldukları fonksiyonlarına bağlı olarak gelişme gösterirler.

TARIM FONKSİYONU

Tarım, hayvancılık, balıkçılık, ormancılık gibi birincil ekonomik faaliyetlerin ön planda olduğu yerleşmelerdir. Ülkemizdeki küçük şehirlerin neredeyse tamamı tarım etkilidir. Çarşamba (Samsun), Söke (Aydın), Salihli (Manisa) buralara örnek verilebilir.

MADEN FONKSİYONU

Demir, bakır, mermer, kömür gibi madenlerin çıkarılmasıyla gelişen şehirlerdir. Güney Afrika'da Johannesburg altına, Almanya'da Essen kömüre bağlı olarak gelişmiştir. Ülkemizde Zonguldak, Soma (Linyit), Batman (petrol)...

SANAYİ FONKSİYONU

Ham madde ve ara malların atölye, fabrika gibi yerlerde işlenme faaliyetleridir. İngiltere'de Manchester, Japonya'da Tokyo, ülkemizde Gebze, Kırıkkale, Karabük...

TİCARET FONKSİYONU

Ekonomik kazanç elde etmek amacıyla ürünlerin alınıp satılması sürecini kapsayan faaliyetlerdir. New York, Hong Kong, Hamburg, Ataşehir (İstanbul) gibi şehirler ticaret şehirlerine örnektir.

YÖNETİM FONKSİYONU

Ülkelerin yönetimiyle ilgili meclis, bakanlıklar vb. yürütülen idari işlerdir. Bu fonksiyona sahip yerleşmeler, genellikle ülkelerin başkentidir. Washington, Londra, Tokyo, Moskova, Ankara...

ULAŞIM FONKSİYONU

Gelişiminde kara, hava, deniz ve demir yolları gibi ulaşımın belirleyici olduğu şehirlerdir. Frankfurt (Almanya), İstanbul, Rotterdam (Hollanda), Marsilya (Fransa), Bolu, Eskişehir...

TURİZM FONKSİYONU

İnsanların dinlenmek, eğlenmek, görmek ve tanımak gibi amaçlarla bir yerden başka bir yere seyahat etmelerine turizm denir. Paris, Roma, Dubai, Çeşme, Bodrum, Antalya, Safranbolu...

EĞİTİM KÜLTÜREL FONKSİYON

Dünya genelinde kabul gören üniversiteler gibi eğitim kurumları ile önemli merkezlerde yürütülen tarih, sanat ve kültür gibi faaliyetlerdir. Oxford, Harvard, Semerkand-Buhara, İstanbul bu yönüyle öne çıkan yerleşmelerden bazılarıdır.

ASKERİ FONKSİYON

Brüksel (NATO), Gölçük (Kocaeli), Foça (İzmir), Polatlı (Ankara) askerî fonksiyonuyla öne çıkan yerleşmelerden bazılarıdır.

NOT: Yerleşmelerin kuruluşunda ve gelişiminde belirleyici olan fonksiyonlar zaman içinde değişime uğrayabilir ya da bu fonksiyonlara yenileri eklenebilir.

Verilen özelliklere göre yerleşmeleri eşleştirin.

- 1) Petrolün bulunup işletilmeye başlanmasıyla, madencilik fonksiyonuna sahip bir yerleşme özelliği kazanmıştır.
- 2) Eşsiz koy, körfez ve tesisleri sayesinde, Türkiye'de turizm fonksiyonu ile öne çıkan yerleşmelerden biri hâline gelmiştir.
- 3) Yönetim fonksiyonuyla öne çıkan; sanayi, sağlık, eğitim ve kültür, ulaşım gibi çok sayıda fonksiyonun geliştiği şehirdir.
- 4) Ekonomik gelişiminde topoğrafik koşullarının olumsuz etkilerini hisseden, önemli bir ihraç ürününün doğal yetiştirme alanı olması sayesinde tarım fonksiyonu öne çıkan yerleşme olmuştur.
- 5) Olumsuz iklim koşulları sebebiyle nüfus seyrek. Tarım yerine büyükbaş hayvancılık faaliyeti öne çıkmıştır.
- 6) Taşkömürünün bulunmasıyla büyümüş, çevresinde demir-çelik sanayii gelişmiştir.
- 7) Yaz mevsiminde turizme bağlı yoğun göç alan bu şehir karstik arazisi ve Toros dağlarının etkisiyle pek çok şelale, mağara gibi doğal güzelliklere sahiptir.
- 8) Eğitim, kültür, ulaşım, tarih, ticaret gibi çok sayıda fonksiyona sahip olan bu şehir aynı zamanda bölgesel ölçekte etki alanına sahiptir.
9. Türkiye'nin en önemli delta ovasına sahip bu şehirde zaman içinde tarımın yanında ticaret ve sanayi faaliyeti de önem kazanmıştır.

Aşağıdaki tabloyu uygun şekilde doldurun.

	DOĞRU	YANLIŞ
Avcılık ve toplayıcılıktan tarıma geçişle yerleşmelerin sayısı artmış şehirler büyümüştür.		
Ulaşım sistemleri sanayi ve ticaretin gelişmesinde önemli bir etkidir.		
Göç alan yerlerde ekonomik faaliyetler daha çeşitlidir.		
Zonguldak, Batman, Gebze gibi şehirler tarım fonksiyonuyla öne çıkar.		
New York, Hong Kong, Marsilya, Amsterdam gibi şehirler ticaret ve liman özellikleriyle öne çıkar.		
Küçük yerleşmelerde genelde tarım fonksiyonu öne çıkar.		

Türkiye'nin kuzeyinde, deniz seviyesinden 1210 metre yükseklikte yer alan Harşit ve Kelkit çayları ile sulanan Gümüşhane topraklarının %60'ı dağlarla %32'si ise platolarla kaplıdır. Doğu Anadolu'nun sert karasal iklimi ile nemli Karadeniz iklimi arasında geçiş özelliği gösterir. Dağlık ve engebeli topoğrafya koşulları ekonomik faaliyetleri sınırlandırır 2024 yılı TÜİK verilerine göre 142.579 kişi yaşamaktadır. **Gümüşhane'nin yerleşim alanının sahip olduğu doğal koşullar, şehrin gelişiminde ne tür etkiler ortaya çıkarmış olabilir?**

Göçler, Su Kaynakları, Toprak Yapısı, İklim, Topografya, Ulaşım, Ekonomik Faaliyetler, Bilim ve Teknoloji, Bitki Örtüsü

Yerleşmeyi etkileyen faktörleri uygun kutulara yerleştirin.

DOĞAL FAKTÖRLER	BEŞERİ FAKTÖRLER

İklim yerleşmeyi nasıl etkiler? Dünya üzerinden ve Türkiye’den bir örnekle açıklayın.

Topografya (yeryüzü şekilleri) yerleşmeyi nasıl etkiler? Dünya üzerinden ve Türkiye’den bir örnekle açıklayın.

Höyük nedir? Höyük yerleşmelerine ülkemizden iki örnek verin.

Soma, Konya, Kırıkkale, Batman, İzmit, Salihli (Manisa), Manchester, Johannesburg (G. Afr.), Tokyo, Gebze, Çarşamba (Samsun), Giresun, Söke (Aydın), Alanya

Yukarıdaki şehirleri uygun kutucuklara yerleştirin.

 TARIM	 MADENCİLİK	 SANAYİ

Semerikand, Frankfurt, Bodrum, Çeşme, Harvard, Oxford, Marsilya, Rotterdam, Mersin, Gölçük, Polatlı (Ankara)

Yukarıdaki şehirleri uygun kutucuklara yerleştirin.

 ULAŞIM	 TURİZM
 EĞİTİM VE KÜLTÜR	 ASKERİ

Uygun olanı eşleştirin.

Mezra, Kom, Oba, Yayla, Metropol, Kasaba

Konargöçerlerin yazın oluşturduğu, hayvancılık yapılan geçici yerleşmedir.

Nüfusu 2.000 ile 10.000 arasında olan kır yerleşmesi.

Köyden uzakta, ev ve eklentilerden oluşan, hayvancılık yapılan yer.

Nüfusu 1 milyondan fazla olan devasa şehir yerleşmeleri.

Köy sınırları içinde, köye bağlı ancak uzaktaki sürekli yerleşme.

Genellikle yaz mevsiminde hayvancılık için kullanılan yükseltisi fazla geçici yerleşme

Dağınık yerleşme nedir? Nerelerde görülür? Sebepleriyle birlikte açıklayın.

Dağınık yerleşme nedir? Nerelerde görülür? Sebepleriyle birlikte açıklayın.

Aşağıda verilenleri kronolojik olarak eskiden yeniye doğru sıralayın.

- 1 Madenlerin (Bakır, Tunç, Demir) işlenmeye başlanması
- 2 Demir saban ile tarım alanlarının genişlemesi ve üretimin artması
- 3 Ticaret yolları üzerinde şehir yerleşmelerinin ortaya çıkması
- 4 Metropollerin ortaya çıkması
- 5 Sanayi Devrimi ile fabrikaların kurulması
- 6 İklim koşullarının elverişli olduğu yerlerde ilk yerleşmelerin kurulması

Yaşadığınız şehirde ön çıkana fonksiyon nedir? Bu fonksiyonun şehrin gelişimine nasıl etki ettiğini yorumlayın.